

DIJETE — PLOD LJUBAVI ILI VJEŠTINE LABORATORIJA?

Krajem 1970. čitali smo u našoj tjednoj štampi članak pod naslovom *Umjetno dijete radost ili razdor*.¹ Rado priznajemo da nam pisci ove reportaže prirediše vrlo zanimljivo i uspješno štivo o predmetu umjetne ljudske oplodnje. Osobito je značajan intervju s profesorom drom Predragom Drobnjakom, šefom Odjela za ginekološku endokrinologiju Ginekološke klinike u Zagrebu, inače poznatim suradnikom u Medicinskoj enciklopediji Leksikografskog zavoda. U sklopu njegova odjela djeluje i ambulanta za sterilizaciju. Zanimao nas je i razgovor s drom Bogdanom Tekavčićem, direktorom Centralnog ginekološkog dispanzera u Ljubljani, izvršiocem prve umjetne ljudske oplodnje kod nas. Vrijedno je proći i izjave dra Alojza Finžgara, profesora Pravnog fakulteta u Ljubljani, pri kraju podugog napisa, da dobijemo zaokruženu cjelinu. Goluža, Čičmirko i Držić, priređivači tog »žurnala za žene«, na blizak novinarski način iznijeli su našoj javnosti, za nas još uvijek nesvakidašnji, ali egzistencijalan problem pod medicinskim, društvenim i pravnim vidom, kako su i sami lojalno naznačili iznad crte. U svjetskoj literaturi taj problem susrećemo tretiran pod najrazličitijim aspektima. No nas bi ovdje zanimalo samo jedan — moralni vidik.

¹ M. GOLUŽA — Z. ČIČMIRKO — T. DRŽIĆ, *Umjetno dijete radost ili razdor*, u *VUS-u* od 25. XI 1970 — br. 969, str. 41—45. U podnaslovima, odnosno reklamnim citacijama čitamo slijedeće izjave: *Prema raznim procjenama, u nas živi između 100 i 1000 »umjetne« djece začete na klinikama. Kakeve šanse medicina pruža roditeljima koji ne mogu imati djece, i koje psihološke, socijalne i pravne prepreke mogu pomutiti njihovu obiteljsku sreću* (str. 41) ... *Liječniku nije uzbudljivo dugom štrcaljkom i tupom iglom unijeti u ženu tuđe sjeme, veći je problem procijeniti da li su žena i muž dorasli za takvu odluku* (str. 42). Ispod naslova na istoj strani: *Tajno darovano očinstvo*, slijedi izjava prof. dra P. Drobnjaka iz intervjua: *Žena je zanjela i rodila s pomoću sjemena drugoga muškarca, a njen se suprug ponašao na porti klinike kao svaki otac. No nakon porođaja ni žena ni muž nisu više htjeli ništa znati o meni.* (Str. 42) Slijede drugi podnaslovi i izreke: *Banke za sjeme* (str. 44) ... *Jugoslavija također mora pravedno regulirati umjetnu oplodnju kako bi se izbjegle sve štetne posljedice.* (Str. 44—45) *Dijete iz bočice pred zakonom.* (Str. 44) *I bez umjetne oplodnje ima dosta djece za koju se ne zna tko im je otac, ali se sasvim drukčiji problemi javljaju kad je riječ o djeci »iz bočice«.* *Što o tome misle naši poznati pravници?* (Str. 44)

Riječ je o predmetu »od golemog interesa i aktualnosti«. ² Za nj su prije svih ostalih zainteresirani liječnici, pravnici i moralisti, ali ne samo oni. ³ Radi se ništa manje nego o temi koja danas spada u sklop šest masivnih suvremenih pitanja moderne socio-teologije nataliteta, a u vezi je s neomaltuzijanizmom, odnosno pitanjem »eksplozije pučanstva« u svijetu. Ovamo najprije spadaju tri znamenite teme, koje je ovih godina (od 1968. dalje) do vrhunca zaoštrila internacionalna i interkonfesionalna polemika u vezi s enciklikom pape Pavla VI o regulaciji poroda *Humanae vitae*: kontracepcija, sterilizacija i abortus. Zatim slijede druge tri teme, koje bi imale nadopuniti prvašnje, a jednako su tako vezane o socio-teološki vidik te problematike, naime: umjetna oplodnja, eugenika i biološke promjene čovjeka koje zadiru u njegovu psiho-somatsku strukturu i odrazuju se na čitavoj plohi ljudske naravi. ⁴

Danas je gotovo nemoguće naići na solidniju studiju o bračnom životu općenito ili o bračnom moralu napose koja bar ukratko ne bi iznosila pitanje o kome želimo ovdje progovoriti. ⁵ Ti su prikazi nerijetko prepuni aforizama. Nije ni čudo, jer je a priori jasno da će o tom predmetu na svoj način i pod svojim kutom gledanja govoriti medicinar, na svoj način biolog, sociolog, psiholog, novinar... Predstavnici raznih antropologija imaju ambiciju, kad sa svog vidika govore o čovjeku, da zahvate njegovu cjelovitost. Ne zaustavljaju se samo na svome području. Nisu zadovoljni svojom specifično-parcijalnom analizom pa gotovo sve te antropologije nastoje zaći na etičko područje ljudskog života i tu ocijeniti pojedine elemente ili rezultate svojih izvoda. Predstavnici tih nauka nerijetko zaboravljaju da njihove antropologije zaista samo parcijalno zahvaćaju čovjeka, da im mnogo toga na čovjeku nije dostupno, da ništa ne mogu reći, na primjer, o transcendenciji čovjeka, o njegovoj vrhunaravnoj kategoriji itd. Oni zaboravljaju da norme ljudskog djelovanja, koje oni temelje na svojim, inače često odličnim podacima, ali parcijalnim, nisu u stanju uzdržati ljudsku vrstu. Medicina ili biologija donose norme na temelju medicinskog ili biološkog poznavanja čovjeka. Za te će znanosti biti moralno dopustivo ili dopušteno ono što je u skladu s akutnim razvojem medicinske, odnosno biološke znanosti. Još konkretnije: medicini je norma moralnosti čovjekovo zdravlje ili zdravlje ljudske vrste. Što odgovara

---

² G. SANTORI, *Compendio di sessuologia*, ed. Minerva Medica (Stabilimento di Saluzzo) 1966, str. 456.

³ Usp. H. NOLDIN — A. SCHMITT — G. HEINZEL, *Summa Theologiae Moralis, Compendium de castitate*, ed. 38, Oeniponte 1963, n. 77.

⁴ M. BRUGAROLA, *Sociologia y Teologia de la natalidad*, Madrid, ed. Studium, 1967, str. 632.

⁵ Usp. D. ROGIĆ, *O spolnom životu*, Zagreb, Fpoha i NZMH, 1965, str. 281—282. Tu knjigu citiramo kao primjer da danas nema rasprave o matrimonijalnim ili seksualnim pitanjima koja ne bi tretirala naš problem.

toj normi, moralno je, što joj ne odgovara nije moralno niti dopustivo, odnosno dopušteno.

Uzmimo kao primjer umjetno sprečavanje začeca. Čovjek na umjetan način pomoću medikamenata ili drugih sredstava može odijeliti, separirati, izolirati zadovoljenje seksualnog nagona (libido) od njegove dvostruke finalnosti: izraza punine bračne ljubavi i mogućnosti začeca novog bića (amor coniugalis et procreatio proles),⁶ a da pri tom njegova ljudska priroda zdravstveno ništa ne strada (pitanje je da li psihički dio čovjeka baš ništa ne stradava takvim postupcima). Zadaća je medicinske znanosti da u tom slučaju kaže: škodi li takva separacija u čovjekovoj spolnosti zdravlju ili ne škodi. Pa ako proklamira da ne škodi, onda joj je posve svejedno kakvim se sredstvima to postizava (pretpostavlja se da su sredstva ocijenjena kao »zdrava«). Isto je tako medicinskoj znanosti irelevantno čini li se to u braku ili izvan njega, u zakonitom ili u nezakonitom braku itd. Sličan je primjer sa samim činom rađanja. Čin treba prema medicini da se tako vrši da bude u skladu s fiziološkim zakonima, tj. da bude među partnerima čija je fizička konstitucija takva da se prema poznatim zakonima o hereditarnom nasljeđu može očekivati zdrav porod. Zbiva li se to unutar ili izvan braka, to je medicini od drugotnog značenja. Ona će se još osvrnuti na neke vanjske okolnosti, na običaje dotičnog kraja, na javno mnjenje i slično, ali joj nije prvotno stalo vrši li se taj čin između vezanih ili nevezanih osoba.

Primjedba je od kapitalnog značenja, budući da mnogi ljudi ne razlikuju dovoljno ta područja, pa smatraju bez distinkcija da je moralno dobro ono što je medicina utvrdila kao »neškodljivo«, »dobro«, »korisno«; pogotovo ako je to u ime iste znanosti preporučeno ili se propagira.

Ista je situacija sa sociološkom znanosti, koja npr. u ime sociološke indicacije, zbog dobra društva, naroda, ljudske zajednice, pod pritiskom demografskog problema, traži sterilizaciju, prekid trudnoće itd., štoviše, traži da to bude sankcionirano državnim zakonima — bez obzira na moralne norme koje pulziraju iz ljudske naravi kao takve. Uostalom, danas se na veliko raspravlja i među samim moralistima što je »naravno« a što »nije naravno«, što je u skladu s ljudskom naravi a što joj se protivi. Mnogima kao da više nije očividno gdje se nalazi kriterij za prosuđivanje da li je nešto naravno, u skladu s naravnim zakonom ili nije. Stoga nije čudo da mnogi naši suvremenici bez razlike i razlučivanja prihvaćaju

---

⁶ Usp. pastoralnu konstituciju o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, II dio, I glava — *Promicanje dostojanstva braka i obitelji*, br. 47—52, osobito br. 50: »Brak i bračna ljubav su po svojoj naravi usmjereni prema rađanju i odgoju potomstva [...]. No brak nije ustanovljen samo za rađanje djece. Sama, naime, narav nerazrješivog saveza među supruzima, kao i dobro djece zahtijevaju da i međusobna ljubav bračnih drugova zauzme mjesto koje joj pripada, da napreduje i dozrijeva. Zbog toga i kad nema djece, često puta željkovane, brak ostaje kao zajednica i zajedništvo čitavog života i zadržava svoju vrijednost i nerazrješivost.« Od literature na hrvatskom jeziku usp. D. von HILDEBRAND, *Enciklika Humanae vitae — znak protivljenja*, Zagreb, Filozofsko-teološki institut, 1970, str. 27—32.

kao etičko ili moralno, odnosno u skladu s naravnim moralnim zakonom ono što kaže medicina, biologija, psihologija, sociologija i druge razne antropologije, koje ipak kao takve nemaju zadatak podati etičke ili moralne norme ljudskoga djelovanja. Time bi one presizale na sebi nepovlaštena područja.⁷

Potreba moralne indikacije

Navedeni članak *Umjetno dijete radost ili razdor* donosi mnoge elemente koji nas upućuju na živu potrebu moralne indikacije. Očevidno je da ni pisci članka, ni spomenuti stručnjaci ne ostaju samo u medicinsko-društveno-pravnim granicama, kako su izričito spomenuli. Oni se indirektno ili direktno dotiču etičkih ili moralnih problema u vezi s umjetnom oplodnjom. To je očit znak da se moralni vidik tog pitanja jednostavno ne može mimoići. Neka nas mozaik citata iz navedenog članka o tome uvjeri: »[...] budući da ni žena ni muž ne smiju znati tko je davalac, a niti davalac smije znati koja je žena zanjela od njegova sjemena, može se dogoditi, osobito u malim sredinama, da dođe do — incesta. Ili, druga mogućnost: dijete koje je postalo izvor nesporazuma može postati i uzrokom razvoda. Tko će se o njemu brinuti?« (Str. 42,1) Nije li to već direktno presizanje na moralno područje? Govor je o »incestu« i o »razvodu«. Dalje čitamo: »Prije trinaest godina u Marseilleu (Marsej) održan je međunarodni skup o sterilitetu. Inventivni Francuzi pozvali su na taj skup, osim liječnika, i psihologe, pravnike i teologe (koji su protiv umjetne oplodnje). U diskusiji 'sijevali su mačevi'. Pokazalo se da su i mnogi liječnici i pravnici protivnici heteroinseminacije (upotrebe sjemena davaoca). Dvanaest godina poslije, 1969, u Dubrovniku, jedan od najvećih autoriteta na području ginekologije Knaus (nedavno umro, 1968. dao je autoru ovog priloga ekskluzivni intervju za VUS) pokušao je, iako je bio dobar katolik, rehabilitirati heteroinseminaciju.« (Str. 42,1—2) I ovdje se izričito aludira na mišljenje katoličkih teologa o problemu, specifično na mišljenje »dobrog katolika« o heteroinseminaciji. Čitalac će bez sumnje pitati: da li je među katoličkim liječnicima, možda i među teolozima, na tom području nastao preokret? Možda i bitan preokret?

---

⁷ Danas se silno razmahala diskusija o pojmu *narav* i *naravni zakon*. Usp. V. GRMIĆ, *Nekoliko misli o ljudskoj naravi — razmišljanje uz encikliku »Humanae vitae«*, *Svesci*, br. 15, str. 6—8; J. KUNIČIĆ, *Neka osporavanja pojma naravi kako ga zastupa »Humanae vitae«*, *Svesci*, br. 16, str. 87—93. Od strane literature da spomenemo jednu ili drugu studiju, odnosno publikaciju, koje su u evropskom krugu moralista najpoznatije: F. BOCKLE — F. X. KAUFMANN — Jos. Th. C. ARNTZ — A. G. M. VAN MELSEN, *Das Naturrecht im Disput*, Düsseldorf, Patmos, 1966; J. DAVID, *Das Naturrecht in Krise und Läuterung, Eine kritische Neubesinnung*, Köln, Bachem, 1967; J. G. ZIEGLER, *Vom Gesetz zum Gewissen, Quaestiones disputatae* 39, Freiburg, Herder, 1968; E. HAMEL, *Loi naturelle et loi du Christ*, DDB, Bruges — Paris 1964; J. de FINANCE, *La nozione di legge naturale*, Milano 1969; razni autori, *La legge naturale, Storizzazione delle istanze della legge naturale*, Bologna, ed. Dehoniane, 1970.

Iz intervjuja s drom Tekavčićem citiramo: »Traženje sjemenodavaoca koji bi bio svjestan dobrovoljac, dugotrajan je i često sifizovski posao. Davaalac sjemena mora biti zdrav, oženjen muškarac, koji ima bar jedno zdravo dijete. Da dokaže zdravstveno stanje, mora se podvrci raznim pregledima. Njegovo sjeme mora biti kvalitetno i mora biti spreman da iz najudaljenijeg kraja zemlje dođe u dispanzer baš onaj dan koji je za oplodnju žene najpogodniji. Mora biti spreman da bez bilo kakve nagrade dođe 10 ili 15 puta. Njegova supruga mora na to pristati.« (Str. 44, 1—2) I ovdje je skriven bar po neki težak moralni problem: sporazum između davaoca sjemena i supruge, pitanje na koji način se dolazi do sjemena — na moralan ili na nemoralan? Malo niže sam Tekavčić izričito aludira na »moralnu stranu« tog pitanja: »Brak mora biti stabilan. Posebno moraju biti provjereni motivi koji su ženu i muža naveli da se odluče za umjetnu oplodnju. Ne pružamo pomoć bračnim drugovima koji žele dijete zbog toga što netko mora naslijediti imanje, i slično. Kad im objasnimo sve s medicinske, etičke, moralne, estetske, religiozne i pravne strane, muž i žena potpisuju dokumenat o pristanku.« (Str. 44, 4—5) Dakle, prije potpisivanja dokumenta o pristanku, ili su supruzi uvjereni u moralnost njihova koraka ili nisu. Ako nisu, znači da čine taj korak iako je valoriziran kao nemoralan. Ako su uvjereni u moralnost svoga pothvata, pitamo se: kakva je to moralnost i na kojim principima ona počiva?

Nadalje: »Sjemenodavac ostaje bračnom paru nepoznat. Umjetnu oplodnju vršimo isključivo kod udatih žena. U svijetu je prihvaćeno načelo da se neudatim ženama uskrati takav zahvat.« (Str. 44, 5) Pitamo se: zašto se osjemenjivanje vrši isključivo kod udatih? I koji su medicinski (ako ne već izričito moralni!) razlozi naveli medicinu da neudatima uskrati taj način oplodnje, kad sigurno, s druge strane, znamo da se umjetna oplodnja bila izvršivala i na neudatima?

Međutim, spomenuti profesor Alojz Finžgar nedvojbeno kaže da je pitanje umjetne oplodnje za čovjeka »pitanje morala«. Mi možemo upotuniti njegovu izjavu: to je eminentno moralno pitanje. Finžgar izjavljuje: »Umjetna oplodnja u životinja sasvim je na mjestu [...] a je li to prihvatljivo i čovjeku, to je već pitanje morala.« Isti stručnjak kaže dalje: »Nema dvojbe da je potpuno na svojem mjestu ako je sjeme od supruge.« Mi ćemo niže vidjeti da li je i kada takav postupak »potpuno na svojem mjestu«. Međutim, značajna je daljnja njegova moralna aluzija, pa prijelaz na pravno područje. Budući da bi po njegovu mišljenju umjetna oplodnja sa sjemenom supruge bila »potpuno na svojem mjestu«, kaže: »Tada je dijete njihovo. Ali, da li takvo dijete rješava pitanje međusobnih odnosa u braku [...]? Zbog toga nije beznačajno ni pitanje je li uopće potrebno donositi neke propise o tome u našem zakonu [...]«. (Str. 45, 3) A prije toga je iz svog pravničkog iskustva rekao: »Naše društvo još nije na takvom stupnju razvitka da bismo olako prešli preko toga.« (Str. 45, 3)

U svjetlu tih izjava pitamo se: je li potreban još neki novi neviđeni i neslućeni progres na svim područjima civilizacije i znanosti uopće da bismo čovjeka u bitnosti drukčije koncipirali nego danas, nego u prijašnjim

milenijima, sve tamo do prvog homo sapiensa? Hoćemo li biti prisiljeni da shvatimo čovjeka u nekoj promijenjenoj »drugoj naravi«, bitno drugoj, koja se više ne bi mogla izraziti klasičnom definicijom »animal rationale« — razumska životinja? Ta nova promijenjena »druga narav« imala bi biti promjenljiva norma novog morala (»new morality«)? Što na sve to da kažemo sa stanovišta, osnovno i prije svega, naravne etike ili prirodnog morala, kako ga poznaje čovjek svih epoha, a Objava ga samo osvjetljuje i crkveno Učiteljstvo potvrđuje? No prije nego pružimo detaljnije odgovore, bit će dobro da se zaustavimo na još jednoj premisi.

Pojam i razvoj umjetnog osjemenjivanja

Donedavna se u stručnoj literaturi više upotrebljavao izraz »umjetna oplodnja« (lat. »foecundatio artificialis«, njem. künstliche Befruchtung«). Danas se traži adekvatniji izraz, pa se radije govori o »umjetnom osjemenjivanju« (lat. »inseminatio artificialis«, engl. »artificial insemination«, njem. »künstliche Besamung«, franc. »insémination artificielle«). Proces o kome je riječ u stvari je više pokušaj umjetne oplodnje negoli oplodnja sama. Radi se o kliničkom prenošenju muškog sjemena u ženske genitalne organe, dok oplodnja može, a ne mora uslijediti.⁸ Pod tim postupkom, prema definiciji P. Drobnjaka, razumijevaju se oni »zahvati kojima se umjetno dovode u vezu muške i ženske gamete radi njihova spajanja.«⁹

Takva je umjetna metoda, uzmemo li povijesno, bila najprije prokušana na životinjama. Kao prvi spominje se slučaj s kobilom nekog arapskog plemena već godine 1322. U kasnijim stoljećima izvodili su pokušaje Malpighi (1600), pa Bibbiena s jajašcima svilca, ali bez uspjeha. Stoljeće nakon toga (1725) Jacobi je umjetnim načinom uspijevao oplodivati ribe. Poznati profesor iz Pavié Lazar Spallanzani (1779) s uspjehom je izvodio pokuse na psima.¹⁰ Stoljeće kasnije (c. 1890) u stočarstvu se već na veliko primjenjuje umjetna inseminacija. Rusi i Amerikanci počeli su prvi. »Danas je umjetna oplodnja u stočarstvu zootehnička metoda koja se upotrebljava radi maksimalnog iskorišćavanja oplodajne sposobnosti plemenitih rasplodnjaka, a i radi suzbijanja spolnih zaraznih bolesti. Tehnika konzerviranja sperme tako je usavršena da se spermom jednog mužjaka može osjemeniti nekoliko tisuća ženki, čak i u udaljenim krajevima.«¹¹

Prema dosadašnjim sigurnim podacima, na ljudskom planu umjetnog osjemenjivanja, uzima se kao početak tog osjemenjivanja konac osamna-

⁸ Usp. J. MILLER, *Befruchtung, künstliche*, u *LThK*, 2, 104; J. PAQUIN, *Morale e medicina*, Roma, ed. Orizzonte medico, 1962, str. 305; SANTORI, nav. dj., str. 456; G. PERICO, *A difesa della vita*, ed. 3, Milano, Centro studi sociali, 1964, str. 46; Th. O'DONNELL, *La morale en médecine*, Tours, Maison Mame, 1962, str. 304; J. FUCHS, *De castitate et ordine sexuali*, Roma, Pontif. Univ. Greg., 1959, str. 132.

⁹ P. DROBNJAK, *Umjetna oplodnja*, u *Medicinska enciklopedija*, Jugoslavenski leksikografski zavod, sv. 5, Zagreb 1970, str. 62.

¹⁰ P. DROBNJAK, nav. dj., str. 62; G. PERICO, nav. dj., str. 46.

¹¹ P. DROBNJAK, nav. dj., str. 62.

estoga stoljeća. Godine 1799. je Edward Home objavio prvi slučaj sa ženom nekog engleskog trgovca. Muž je imao hipospadiju pa je njegovim sjemenom uštrcavanjem uspješno izvršio oplodnju John Hunter. Bilo je to, prema navodima, u godini 1780.¹² »Marion Sims je 1866. unosio spermu direktno u maternicu. Pancoast je prvi 1884. upotrijebio spermu anonimnog davaoca.«¹³ Jedan od pionira umjetne inseminacije kod ljudi bio je i Robert Dickinson, koji je s tom praksom počeo godine 1890. Vrlo je značajno napomenuti ono što prema Schellenu iznosi Thomas J. O'Donnel, naime da se u znanstvenom svijetu vjeruje da postoje indiciji umjetnog osjemenjivanja kod Židova već tamo od drugog stoljeća.¹⁴

Početkom dvadesetog stoljeća (1911) Roelheder je u svjetskoj literaturi sakupio svega 65 pokušaja osjemenjivanja čovjeka. Od tih je 31 slučaj imao pozitivan učinak. Malo kasnije (1927), prema jednoj statistici u Francuskoj, bilo je poznato 88 slučajeva, od kojih su uspjela 33. Umjetna inseminacija je međutim iz stadija znanstvene kurioznosti prelazila na životno praktično područje i sve više zahvaćala ljude.¹⁵

Godine 1941. Seymour i Koerner su u SAD proveli anketu među 30.000 liječnika. Rezultati su pokazali da je Amerika vodeća zemlja u umjetnom ljudskom osjemenjivanju. U 9.489 slučajeva postignuta je gravidnost žena. To je 40% svih slučajeva ispitanih anketom. Kod tih 40% postignut je uspjeh nerijetko nakon mnogobrojnih pokušaja inseminacije. Iz tih eksperimenata rodilo se mnogo više muške djece nego ženske: 5.676 prema 3.813.¹⁶

Iz podataka deset godina kasnije (1951) saznajemo da je umjetnim osjemenjivanjem na svijetu rođeno oko 80.000 djece. Od tih je 28.000 rođeno samo u godini 1948. Kasniji podaci govore da je na taj način u SAD rođeno 100.000 djece, a da se u Engleskoj svake godine na isti način rađa oko 6.000. Sada oko 80% američkih ginekologa prakticira umjetnu inseminaciju, a samo u 15% slučajeva sjemenom zakonitog muža. Prolistaju li se zapisi sjemenodalalaca, dobro je zapaziti da se sperma plaćala dolarima: od 50 do 100 dolara.¹⁷

Zanimat će nas letimičan uvid u anketu provedenu u Engleskoj godine 1949. — »Jeste li čuli ili čitali nešto o umjetnoj oplodnji?« Odgovori: »da« — 85%, »ne« — 15%. — Dozvoljavate li umjetnu oplodnju?« Odgovori: »ne« — 45%, »da« — 23%, »ne znam« — 17%, »ne razumijem pitanje« — 15%. — »Zašto ne dopuštate umjetnu oplodnju?« Odgovori: »jer je protuprirodna« — 18%, »jer je protukršćanska« — 8%, »radi komplikacije srodstva što iz toga proizlazi« — 4%, »jer degradira čovjeka« — 3%.¹⁸

¹² O'DONNEL, nav. dj., str. 304.

¹³ P. DROBNJAK, nav. dj., str. 62.

¹⁴ O'DONNEL, nav. dj., str. 304, u bilj. 88 cit. A. M. SCHELLEN, *Artificial insemination in the Human*, Amsterdam 1957, str. 7—10.

¹⁵ PERICO, nav. dj., str. 47.

¹⁶ A. BOSCHI, *Questioni morali sul matrimonio*, Torino, Marietti, str. 604—605.

¹⁷ PERICO, nav. dj., str. 47; BOSCHI, nav. dj., str. 605.

¹⁸ BOSCHI, nav. dj., str. 606.

Praksa umjetne inseminacije bila je u izvanrednom porastu i kultivirala se krajem Trećeg Reicha u Njemačkoj, kad su se zbog rasističkih principa tražili specijalni davaoci sperme, kad su se u tu svrhu organizirali osobiti dispanzeri i kuće da bi se što efikasnije sačuvala čistoća rase. Bilo je, kažu eksperti, za vrijeme prošlog svjetskog rata na tisuće slučajeva, da bi vojnici slali sjeme s fronta kući svojim ženama u želji da dobiju djecu, da bi tako učvrstili brak i afirmirali svoje oćinstvo. Posebno se spominje oko 10.000 Amerikanaca razasutih po filipinskom otoćju, koji su preko svojih lijećnika nastojali poslati svoju spermu avionskim putem do svojih žena, gdje će drugi eksperti izvršiti umjetnu inseminaciju. Taj gest ameriķanskih vojnika bio je u dotiķnoj trupi visoko moralno okvalificiran, pa su mu odgovorni izašli ususret. Tim putem su udaljeni vojnici postali oćevi u 80% slućajeva.¹⁹

Ide se za tim da se što suvremenije urede »banke« za ćuvanje ljudskog sjemena na dispanzerima, slićno kao krv davalaca za transfuziju. Sperma se ćuva pod temperaturom dubokog smrzavanja do 70, do 80 i do 85 stupnjeva ispod nišćice. Tako preparirano sjeme ostaje upotrebivo nekoliko mjeseci.

U našoj zemlji se umjetno osjemenjivanje izvodi već »više od petnaest godina u specijaliziranim ustanovama u Ljubljani, Zagrebu i Beogradu.«²⁰

Među nama, dakle, iz dana u dan živi sve više djece »iz boćice«, iz »banke za sjeme«, metodom heterologne inseminacije u specijalnim dispanzerima. I nema dvojbe da stojimo pred izvanredno kompleksnim problemom suvremenog ćovjeka. Taj problem nije samo moralni problem, iako je to eminentno. Stoga nije ćudo da se razni profesionisti: lijećnici, biolozi, pravnici . . . u slićnim pitanjima mnogoput daju voditi više od osjećaja, sućuti, samilosti . . . negoli od razuma. Za njih zgodno kaće poznati ućenjak franjevac, i sam lijećnik, P. Gemelli, osnivać katolićke univerze u Milanu: »Oni sude voćeni osjećajem, jer žive u svjetovnoj atmosferi odvućenoj od svoga vrhunaravnoga temelja. Izgleda neobićno, ali tko poznaje lijećnike, zna da je tako. Oni koji su navikli na pozitivan sud znanosti, kad treba da rješavaju takve moralne slućajeve, umjesto na razumskoj, temelje se na sentimentalnoj motivaciji koja im se ukazuje u laćznom privićenju razumnosti [. . .]. To je jedna od mnogih kontradikcija u koje upadaju moderni koji ne žele slijediti put razuma [. . .]. Svima tima Crķva izgleda tvrda i nepravedna.«²¹

Nedavno smo u našoj dnevnoj štampi ćitali kako je »bivši predsjednik metodistićke konferencije lord Soper pružio teolozima uvjerenje da tu nema nikakvih moralnih problema.«²² Naprotiv, jedva je moguće

¹⁹ Usp. G. VALENSIN, *Fecondazione artificiale e naturale della donna*, Milano, Feltrinelli, 1959, str. 20.

²⁰ Nav. ćlanak u *VUS-u*, str. 42.

²¹ A. GEMELLI, *La fecondazione artificiale*, ed. 2, Milano 1949, str. 36—37.

²² Ta je bilješka objavljena pod naslovom *Kraljićin ginekolog zahtijeva istragu o fetusima*, *Vjesnik*, od 14. I 1971, br. 8586, str. 2: »Sir John Peel, ginekolog britanske kraljice, ćini se da zahtijeva od ministra za socijalnu politiku Josepha Keitha, slućbenu

zamisliti da bi teolog na sve to mogao ostati neosjetljiv — on, savjetnik i liječnik duša. Štaviše, on se danas nalazi u situacijama kad ga sve konkretne okolnosti nekog slučaja prenose u stanje prave tjeskobe i muke. S jedne strane dužnost mu je i sam želi da do kraja razumije ljude u njihovim nevoljama, teškoćama, čežnjama, nadama i strepnjama kao i raznim grubim realnostima života koje na njih nerijetko nemilice udaraju. Pa kad se nalazi pred negativnim odgovorom, kao i ovdje u slučaju umjetne oplodnje, kad ne smije zaniijekati vrhovni princip: *svrha nikad, ni u kojem slučaju ne opravdava i ne posvećuje moralno nedopuštena sredstva*, ponekad mu je da svisne s istim ljudima kojima mora naglasiti to vrhovno načelo. I on je u tim situacijama u pravoj opasnosti da ga povuče sućut i samilost pa da u odsudnom času zataji i izda svoju neospornu i neodgodivu dužnost. Nije on — teolog, svećenik, ispovjednik — čuvar zakona. On se i sam, kao i svi ostali ljudi mora podvrći tome zakonu.²³

Cilj inseminacije i kvalifikacija nabave sjemena

U tom pitanju cilj djevojke, odnosno neudate žene, može biti samo jedan: doći do potomstva bez seksualnog odnošaja (coitusa). Kod udate razlikujemo intramatrimonijalnu ili homolognu inseminaciju spermom muža i ekstramatrimonijalnu ili heterolognu inseminaciju spermom davaoca. Homologna inseminacija, prema medicinskoj indikaciji, aplicira se u slučajevima kada supruzi ili ne mogu ili jedva mogu imati djece: u raznim vrstama impotencije ili bolesti (epispadije, stenozе, ekstremne pretlosti supruge . . .), u odsutnosti muža (američka »ratna indikacija«), kad fiziološki uvjeti sprečavaju prodiranje spermija u utrobu, kada sperma po količini i po kvaliteti nije dovoljna za oplodnju, i slično. Heterologna inseminacija (sa spermom trećega) primjenjuje se u slučajevima apsolutnog steriliteta muža (azoospermije, očite nekrospermije), kad se radi o zaraznoj bolesti, o nasljednim bolestima (malformacijama, psihozama) itd.

U praksi se medicina vodi slijedećim načelima: »Homolognu inseminaciju spermom muža, u strogo indiciranim slučajevima, većina ginekologa prihvaća i provodi kao jedan od načina liječenja neplodnosti. Heterolognu inseminaciju mnogi odbacuju jer postoji niz ozbiljnih prigovora s pravnog, etičkog, socijalnog i biološkog gledišta u pogledu njene primjene [. . .]. Uvjeti za heteroinseminaciju jesu: da oba bračna druga to iskreno žele, da je brak stabilan i da su supruzi sposobni za odgoj djeteta. Zahtjev

---

anketu o eksperimentima s ljudskim zametkom u epruveti. Peel se nalazi na čelu vladina savjetodavnog odbora za medicinska istraživanja koja se odnose na ljudski fetus. U lipnju prošle godine predsjednik odbora za obrazovanje i nauku britanskog liječničkog udruženja sir Ronald Turnbridge izjavio je da takvi eksperimenti dovode do opasnosti od stvaranja »umjetnog« stanovništva. U nastavku se kaže da tu »nema nikakvih moralnih problema«.

²³ Usp. P. TESSON, *L'insémination artificielle et la loi morale*, u *Cahiers Laënnec*, 6 (1946 — br. 2), str. 59—103; isti, *L'insémination artificielle et les lois de Dieu et de l'Eglise*, u *L'année canonique* (Paris), 7 (1962), str. 87—94.

supruga ne treba odmah izvršiti, nego sačekati više mjeseci i za to vrijeme ocijeniti trajnost i ozbiljnost njihove želje.«²⁴

Tako smo stigli do dva osnovna pitanja: na koji način dobivati spermum? Ima li pri tome što kazati moralika?

U nedavnom razgovoru reče mi jedan, inače katolički orijentiran, naš apsolvent medicine: »Danas medicina vidi samo jedan zdrav i normalan način kako doći do sperme muža: masturbacijom.« Glasoviti moralista J. Fuchs je istu stvar u širim okvirima — imajući prvotno pred očima znanstveno ispitivanje sjemena — izrekao ovim riječima: »Na žalost, i katolički liječnici, kad žele ispitati spermum, zahtijevaju da bude dobivena polucijom.«²⁵ Prof. Drobniak bez poteškoće kaže: »Najpogodnije je da se spermum dobije masturbacijom. Spermom koja nije starija od dva sata brže se postižu uspjesi [...]. Potrebno je 1—72 puta, po nekim autorima u prosjeku 12 puta uštrcavati spermum da bi žena zatrudnjela.«²⁶ Pitamo se: ako medicina danas stoji prije svega na dobivanju sjemena masturbacijom, ne vidi li baš nikakve poteškoće u tome da neki davalac toliko puta masturbira (1—72) za jednu eventualnu oplodnju?

U svemu, međutim, postoji nekoliko načina kako se dolazi do sperme: spomenutom masturbacijom (solitaria pollutione), koju općenito danas liječnici stavljaju na prvo mjesto i kvalificiraju kao »najzdraviji« način, onaničkom kopulom (s kondonom ili bez njega), punktacijom epididima, analognom masažom bez spolnog uzbuđenja, elektroejakulacijom...²⁷

Lako naslućujemo koji bi načini pri tome bili okvalificirani kao moralno nedopušteni, a koji kao dopušteni. Da što preciznije postavimo stvar, razlikujemo upotrebu muških spermija u svrhu umjetne oplodnje od upotrebe spermija u svrhu medicinskih znanstvenih eksperimenata, odnosno znanstvenog ispitivanja i utvrđivanja sterilnosti.

Ima skupina starijih moralista koji zabranjuju svako raspolaganje spermom koja bi naravnim putem mogla još poslužiti svrsi rađanja (izuzima se, dakako, slučaj kada to biva putem regularnog spolnog odnošaja). Ti moralisti u samoj spermiji vide njenu neposrednu svršnost — rađanje. Prema tome je dopušteno, i to, uostalom, dopuštaju i svi ostali autori, raspolagati spermom naravne noćne polucije, ostatkom sperme u uretri iza regularnog bračnog čina, ostatkom sperme u vagini sat nakon regularnog čina budući da je za oplodnju već prošlo optimalno vrijeme. Druge se mogućnosti isključuju kao nedopuštene.

Drugi moralisti misle drukčije o tome, npr. A. Liguori, i, čini se, Toma Akvinski.²⁸ Nije, naime, nikakvo čudo što u tom i u sličnim pitanjima ne susrećemo potpunu suglasnost pa ni kod najprominentnijih mo-

²⁴ P. DROBNJAK, nav. dj., str. 63.

²⁵ J. FUCHS, nav. dj., str. 132.

²⁶ DROBNJAK, nav. dj., str. 63.

²⁷ Usp. J. CREUSEN, *Techniques médicales et loi morale*, u *Gregorianum* 30 (1949), 259—264; F. HÜRTH, *La fécondation artificielle*, u *Nouvelle Revue Théologique* 68 (1946), 402—426; isti, *Annotationes ad allocutionem Pii PP. XII*, u *Periodica* 38 (1949), 279 sl.

²⁸ *Summa contra Gent.*, 3, 122.

ralista, budući da se ne krećemo na području Božje objave (o našem pitanju u objavljenoj riječi nema ništa direktno) nego se krećemo na području filozofske refleksije i tradicije koja nerijetko nije jednoznačna. Spomenutim je autorima jasno da rađanje ne može biti neposredna svrha sperme. Ta bez ičije krivnje propada toliko spermija (npr. noćne polucije). Stoga će biti nedopušteno samo ono raspolaganje spermom koje ne bismo mogli opravdati kao razumsko, osobito ono koje bi seksualni čin lišavalo njegove naravne moći. Ti teolozi nalaze osnovni razlog svog stava u činjenici što je cijela tradicija uvijek smatrala dopuštenom frustraciju sjemena u zakonitom braku s nedvojbeno sterilnom ženom. Prema tome se čini da ne bi bilo razloga zabrani da se dobije ljudska sperma npr. punktacijom epididima, analnom masažom bez spolnog uzbuđenja, i svim sličnim načinima u kojima ne dolazi do aktualizacije seksualnih moći.²⁹

Drugo je pitanje da li takvim načinom dobiveno sjeme opravdava već i samo umjetno osjemenjivanje. Drugim riječima: da li je dopuštena umjetna inseminacija spermom koja je dobivena bez aktualizacije seksualnih moći? Mnogi su na prvi mah spremni kazati: zašto ne? I glasoviti moralista. A. Vermeersch smatrao je umjetno osjemenjivanje sjemenom dobivenim na spomenute načine dopustivim.³⁰ Papa Pijo XII je 29. rujna 1949. u govoru upravljenom internacionalnom Kongresu liječnika iznio drugu nauku. Nedvojbeno je rekao da nikakva umjetna oplodnja nije dopuštena. Papa ipak nije osudio upotrebu sredstava koja olakšavaju tok normalnog bračnog čina.³¹ O tome, međutim, govorimo malo dalje.

Sad nas još zanima što moralisti kažu o prva dva načina dobivanja sjemena: masturbacijom i onanističkom kopulom. Oba se načina podjednako kvalificiraju. Nije prema našoj svrsi da ovdje ulazimo u opširnu i prilično kompliciranu diskusiju koja danas vlada na području toga predmeta.³² Za nas je važan zdrav odgovor današnjih moralista na postavljeno pitanje. Stoga će biti ovdje dovoljno ako iznesemo princip koji D. V. Hildebrand općenito donosi o zloupotrebi seksualnih moći: »Moramo uvidjeti da je [...] tjelesno sjedinjenje određeno da bude ispunjenje bračne ljubavi i posljednje međusobno darivanje, nešto u sebi plemenito, velika tajna, područje kojemu bismo trebali da se približavamo s dubokim poštovanjem, no nikada bez posebne Božje sankcije. Upravo zbog toga što je to područje u sebi nešto plemenito i tajnovito, upravo stoga jer je određeno da ostvari tako veliku vrednotu, upravo zbog toga je tu svaka zloupotreba

²⁹ J. FUCHS, nav. dj., str. 133; A. VERMEERSCH — J. CREUSEN, *Theologia moralis, t. IV, De castitate et vitiis oppositis cum parte morali de sponsalibus et matrimonio*, Romae 1954, n. 64.

³⁰ A. VERMEERSCH — J. CREUSEN, nav. dj., n. 64.

³¹ AAS 41 (1949), 557—561.

³² Svi se autori slažu da se masturbacija i onanizam ne mogu odobriti, no svi ne dokazuju jednako da se radi o činu zlom u sebi (de actione intrinsece mala). Usp. J. FUCHS, nav. dj., str. 46—53; J. GRÜNDEL, *Fragen an den Moraltheologen*, München, Don Bosco Verlag, 1969, str. 49 sl.; J. T. NOONAN, *Contraception et mariage, Evolution ou contradiction dans la pensée chrétienne?*, Paris Cerf, 1969. Ta knjiga od 722 str. radi o kontracepciji kroz povijest. Na više mjesta govori o masturbaciji i primjeni onanizma.

strahovit grijeh, svetogrđe.«³³ Nema nikakve sumnje da ovdje Hildebrand misli i na razne vrste onanizma, jer kaže »svaka zloupotreba«.

Iz daljnjeg njegova izlaganja »o seksualnoj izolaciji« jasno je da isključuje svaku vrstu »izolacije«, dakle, i masturbaciju. »Nipošto ne niječemo da je izolacija seksualnog područja ne samo teoretska zabluda već i jaka težnja naše pale naravi. Iz seksualnog područja proizlazi začaravajuća privlačna snaga i onda ako ga izuzmемо iz bračne ljubavi i međusobnog darivanja u braku. Opasnost da se damo zanijeti i zvesti tim vidikom velika je, a vrebа u ogromnom broju ljudi [...]. Uvijek kad netko popušta toj privlačnoj snazi te želi zadovoljiti nekoj izoliranoj seksualnoj požudi, događa se težak grijeh nečistoće, izraslina pohote, oskvrnuće. Taj grijeh odaje tajanstvenu izdaju naše duševne naravi. Ipak, to nipošto nije opravdanje da i sam čin tjelesnog sjedinjenja kao takav smatramo zlim. Zao postaje tek svojom izolacijom. Upravo zbog toga što je u svom od Boga danom odnosu prema uzvišenom ljubavnom jedinstvu u braku nešto tako plemenito, duboko i tajanstveno, njegova zloupotreba znači strahovito oskvrnuće. No posve je očito da je nedopustivo nešto držati u sebi zlim samo zbog toga što njegova zloupotreba predstavlja strahovit grijeh i jer našа pala narav nosi u sebi jaku sklonost prema toj zloupotrebi. Treba li možda da duševni rad i učenost držimo u sebi zlim jer u mnogim ljudima, bez sumnje, pothranjuju oholost? [...] Pravi je i istinski smisao tog područja da bude baza za ispunjenje bračne ljubavi. Izvorni, pravi aspekt bračnog čina nalazi se u ostvarenju onog međusobnog darivanja unutar okvira bračnog veza koji zasniva neopozivo jedinstvo [...]. Budući da je bračni čin određen da bude ispunjenje tog velikog i uzvišenog jedinstva i ispunjenje bračne ljubavi, odmah je griješan čim ga izoliramo od toga.«³⁴ Svaka, dakle, aktualizacija seksualnih moći izvan rečene finalnosti i punine, prema Hildebrandu je »izolacija seksualnog područja«, zahvaćanje u samu njenu finalnost, i stoga u sebi zao čin.

U *Novom katekizmu* čitamo identičnu misao: »Spolnost ne postoji neovisno od drugoga kao potpune osobe, i ne može se izdvojiti od sveukupnoga bračnog života [...]. Spolnost je jezik ljubavi.«³⁵

Kad već dajemo moralnu ocjenu raznim načinima dobivanja sjemena u svrhu umjetne inseminacije, logično je da postavimo srodno pitanje, a koje smo već prije naznačili: što treba da držimo o upotrebi spermija u svrhu medicinskih znanstvenih eksperimenata? Pitanje je takve naravi da znatno osvjetljuje naš problem. Nerijetko, naime, u laboratorijima treba znanstveno ispitati spermu da se dokaže plodnost muža ili u druge naučne svrhe.

Sv. Oficij 2. VIII 1929. na upit: »Je li dopuštena direktno prouzročena masturbacija da se zadobije sperma čime bi se ustanovila zarazna bolest *blenorragia* i koliko je moguće liječila?« Odgovor (potvrdio ga sv. Otac 26. srpnja): *negative* — nije dopuštena. Tu odluku sv.

³³ D. v. HILDEBRAND, nav. dj., str. 13.

³⁴ Isti, nav. dj., str. 13—14.

³⁵ *Novi katekizam — poruka vjere za odrasle*, Zagreb, Stvarnost, 1970, str. 469.

Oficija potvrdio je i naglasio Pijo XII dvaput: g. 1953. i 1956.³⁶ Ako masturbacija nije ni u znanstvene svrhe dopuštena, ako je i u tom slučaju treba smatrati seksualnom izolacijom (aktualizacijom seksualnih moći izvan osobnog bračnog čina), dok je s druge strane s medicinskog stanovišta jedva dovoljna sperma noćne polucije da bi se npr. ustanovila sterilnost muža, a isto je tako jedva dovoljna za laboratorijsko ispitivanje sperma koja se dobiva bez ejakulacije i bez utjecaja sekrecija drugih žlijezda, pitanje je što da se onda čini?

Tu pustimo načas moraliste i upitajmo liječnike specijaliste, uistinu majstore u struci. Neka nam progovori Amerikanac William A. Lynch, ginekolog i specijalista za porođaje (gynaecologist and obstetrician). On kaže doslovce:

»Test sperme ne može se činiti putem masturbacije ili povlačenjem od normalnog čina. Testiranje vrijednosti sperme može se izvesti na više načina:

A. Huhnerov test. Ispita se sperma koja je ostala u ženinoj vagini nakon normalnog čina. Prednosti: metoda je potpuno normalna, pokazuje uvjete i djelovanje sperme pod okolnostima u kojima semen treba da vrši svoju funkciju.

B. Kod muža, poslije sastanka, ispita se sjeme koje je preostalo u uretri, njegova mobilnost i oblici. Može se čak dobiti prilično dobar aproksimativan broj proizvedenih spermija.

C. Upotreba probijenog kondoma. Muž stavi kondom s rupom koja dopušta da dio sperme uđe u vaginu i tako se očuva integritet ženidbenog čina, a dobije se ujedno dovoljno sperme za urološko ispitivanje. Ta je metoda obično neukusna bračnim drugovima i jedva adekvatna za liječnika.«³⁷

Uostalom, da se dokaže fertilitet, odnosno neplodnost muža, često nije dostatno nikakvo ispitivanje spermija. Vrlo lojalno to priznaje jedan od najvećih svjetskih eksperata na tom području, Alexis Labhart, u epohalnom djelu *Klinik der inneren Sekretion*. Često ni biopsija testisa, tj. metoda pregleda živoga tkiva testisa, koja se izvodi sa svrhom da se pomoću mikroskopa ustanovi kakvi su u njemu sastavni dijelovi, od kakva je tkiva građen (mast, vezivo, mišić) i kakve su patološke promjene u njemu nastupile (upala, tumor . . .), ne pomaže ništa za konačnu dijagnozu i terapiju. Stvar nerijetko iza svih ispitivanja ostaje dvojbeno, npr. kad se radi o idiopatskom eunuhizmu — znatnom smanjenju testikula (manji od 10 cm³).³⁸ Štaviše, istraživanja mogu pokazati da je sperma sasvim normalna a da ipak njena plodnost nije zajamčena, na drugom mjestu kad govori o ispitivanju sperme (*Die Spermauntersuchung*) jasno

³⁶ AAS 21 (1929), 490, II; AAS 45 (1953), 678; AAS 48 (1956), 472.

³⁷ W. A. LYNCH, *The Catholic Marriage, A Handbook Foreword by Richard Card. Cushing*, London, Robert Hale, 1966 (In USA 1964), str. 208.

³⁸ A. LABHART (sa suradnjom drugih), *Klinik der inneren Sekretion*, Berlin Göttingen-Heidelberg, Springer Verlag, 1957, str. 467.

i lojalno kaže isti A. Labhart zajedno s poznatim liječnikom Chr. Hedingerom.³⁹

»U svakom slučaju«, upozorava J. Fuchs, »liječnici treba da svoje pacijente pouče o dopuštenom načinu dobivanja sperme, inače praktično pacijente navode na poluciju.«⁴⁰ A gornji načini su naravni, normalni i zdraviji od masturbacije. Kod čovjeka seksualnost (ne kao kod životinje) valja uvijek promatrati cjelovito, personalno i finalno: da li se neki čin može i mora okvalificirati (bio to čin i u svrhu dobivanja sjemena) kao »izolacija seksualnog područja« ili ne? To je uvijek osnovno pitanje. A budući da se ne krećemo na terenu objavljene riječi, možemo od budućnosti i u tom predmetu očekivati daljne pozitivne rezultate. Značajno je ovdje napomenuti da je i sama Kardinalska komisija za ispitivanje *Novoga katekizma*, unutar poglavlja *Bračni moral*, među ostalim izrekla i slijedeće riječi: »Bez sumnje, danas se unutar crkvene zajednice i izvan nje događa očita evolucija s obzirom na shvaćanje seksualnog života.«⁴¹

Ocjena raznih vrsta inseminacije

Teško je govoriti čovjeku iz sfere današnjeg bilo teoretskog, bilo praktičnog materijalizma o kršćanskom pojmu seksualnosti, budući da se taj pojam ne ostvaruje samo i prvotno na biološkom nego i na religioznom i vjerskom području. Kazati mu sa svjetski najpoznatijim moralistom Bernardom Häringom da »po Božjoj volji svako dijete treba da zahvali svoj život vezi vjernosti i darivanju u ljubavi svojim roditeljima«⁴², zvuči mu čudno, odviše sakralno, neuvjerljivo. A de facto je, nastavlja Häring, tako da »beskrajna stvoriteljska ljubav Boga, koja po imenu poziva malo biće, ne želi u tu svrhu tehnička sredstva nego plodnu roditeljsku ljubav, čin naravne i savršeno osobne ljubavi. Naše doba, koje je s jedne strane strahovito pretjeralo i toliko odlutalo u stvaranju novih metoda za okrutno uništavanje novih života u majčinu krilu, s druge strane jednako griješi protiv poštovanja koje duguje životu primjenjujući bez skrupula sredstva tehnike za umjetnu oplodnju. Počelo je *proizvoditi* »čovjeka u epruveti«; čovjeka bez oca, bez ljubavi, tehnički oplodenog.«⁴³

³⁹ A. LABHART, nav. dj., str. 1015; »In Speziallaboratorien werden zahlreiche andere Untersuchungen wie Bestimmungen des pH, Wiederbelebungsversuche, Resistenzprüfungen, Bestimmung von Fructose, Citrat und verschiedener Enzymaktivität durchgeführt. Deren klinische Bedeutung steht heute noch nicht fest. Es sei jedoch festgehalten, dass die Fertilität eines Sperma, das auch mit allen Untersuchungsmethoden als normal befunden wurde, schlussendlich unbewiesen ist. [...] Auch bei gesunden Individuen kann die Spermatozoenzahl innerhalb von Wochen um mehrere 100% schwanken. Erst wiederholte Bestimmungen, zum mindesten 3, erlauben eine Beurteilung der Fertilität.«

⁴⁰ J. FUCHS, nav. dj., 132.

⁴¹ *Novi katekizam, Poruka vjere za odrasle*, Zagreb, Stvarnost, 1970, Dodatak, Kardinalska komisija o »Novom katekizmu«, str. 1731.

⁴² B. HÄRING, *La Legge di Cristo, Trattato di Teologia Morale*, III — *Morale speciale*, L'assenso alla sovranità d'amore di Dio, ed. 5, Brescia, Morcelliana, 1968, str. 433.

⁴³ HÄRING, nav. dj., str. 433—434.

Autor u dosta ozbiljnom tonu nastavlja dalje misao: »Umjetna oplodnja žene sjemenom nepoznata čovjeka oblik je nečistoće i bestidnosti — lišen ljubavi i radosti. Ako takva oplodnja u nekim slučajevima i predstavlja spas iz bezizlazne situacije (soluzione d'emergenza), što bi odgovaralo čežnjama žene koja je protiv volje ostala neudata, pa stoga bez fizičkog materinstva, u drugim je slučajevima simptom straha pred uzajamnom vezom ljubavi.«⁴⁴

Dajući moralnu ocjenu o predmetu treba da strogo lučimo: tko je onaj koji daje sjeme? Je li to muž ili je treća osoba? Za treću osobu vrijedi Häringova misao: »Trgovina ljudskim sjemenom doista spada među najnedostojnije pojave našeg vremena. Upravo tu dolazi do izražaja ono što je protivno odgovornom očinstvu. Prekinuta je veza između ženidbene ljubavi i rađanja. Pijo XII je energično odbacio umjetnu oplodnju, prije svega kad je stranac davalac sjemena, ali i u slučaju kad se primjenjuje sjeme muža.«⁴⁵

I doista, Pijo XII je više puta osudio umjetnu inseminaciju. Tako je u spomenutoj alokuciji četvrtom Internacionalnom kongresu katoličkih liječnika 29. rujna 1949. najprije rekao da problem umjetne oplodnje ne može biti ostavljen na volju medicini i biologiji, a da se nekamo u kut baci moral i pravo. Zatim donosi jasnu jezgrovitu nauku:

1. »Umjetnu oplodnju izvan braka (*hors du mariage*) valja jasno i otvoreno osuditi kao nečudorednu. Takav je, naime, naravni i Božji pozitivni zakon da stvaranje novoga života ne može biti nego plod ženidbene veze. Samo ženidba štiti dostojanstvo supruge [...]. Po sebi se samo ona skrbi za dobro i odgoj djece. Dosljedno, osudom umjetne oplodnje izvan bračnog sjedinjenja nije moguće nikakva razlika u mišljenju među katolicima. Dijete začeto u takvim uvjetima, po naravi same stvari, bit će nezakonito.«⁴⁶

2. »Umjetna oplodnja u braku, ali ostvarena aktivnim elementom trećega, jednako je nečudoredna i kao takva treba da bude bez priziva osuđena. Jedino roditelji imaju recipročno pravo na svoja tjelesa da prouzroče novi život. To je pravo ekskluzivno, nepristupačno, neotuđivo. Svakome tko daje život malome biću, snagom same te veze, priroda nalaže dužnost da ga i sačuva i da ga odgoji. No među zakonitim supruzima i djetetom, plodom aktivnog elementa trećega (makar supruzi bili i sporazumni), ne postoji nikakva veza podrijetla, nikakav moralni ni pravni vez ženidbenog rađanja.«⁴⁷

3. *S obzirom na dopuštenost umjetne oplodnje u braku (homologna inseminacija)* Pijo XII smatra da je dovoljno pozvati se na poznate principe naravnog zakona: »Jednostavna je činjenica da rezultat [...] postignut tim putem ne opravdava i upotrebu samoga sredstva. Ni želja, inače

⁴⁴ Na ist. mj., str. 434.

⁴⁵ Na ist. mj., str. 434.

⁴⁶ AAS 41 (1949), 559—560.

⁴⁷ AAS 41 (1949), 560.

među supruzima u sebi vrlo legitimna, da dobiju dijete, nije dostatna da dokaže zakonitost pribjegavanja umjetnoj oplodnji koja bi imala ostvariti tu želju. Bilo bi pogrešno misliti da bi mogućnost pritežanja tom sredstvu mogla učiniti valjanom ženidbu među nesposobnim osobama da je sklope u slučaju zapreke nemoći (*impedimentum impotentiae*). S druge strane je suviše naglasiti da se aktivni element ne može nikada dozvoljeno pribaviti protunaravnim činima. [...] Da se ne bi smetnulo s uma: samo rađanje novog života po volji i po Stvoriteljevu planu nosi sa sobom uzvišen stupanj savršenstva, ostvarenje ciljeva o kojima je govor. Ono je, gledano očima vjere, suobličeno tjelesnoj i duhovnoj prirodi i dostojanstvu supruga, naravnom i sretnom razvitku djeteta.«⁴⁸

Kako su još uvijek neki od moralista bili u stanovitoj perpleksnosti o nekim metodama homologne inseminacije, Pijo XII je godine 1956. još jednom progovorio o istom predmetu. Među ostalim rekao je i slijedeće riječi: »Crkva osuđuje nauku koja u ljudskom rađanju želi odijeliti biološku aktivnost od osobnog odnosa supruga. Dijete je plod ženidbenog sjedinjenja kada ono dolazi do izražaja u svoj punini posredstvom aktivnosti organskih funkcija, osjetilnih emocija koje su na njih vezane [...]; u tom jedinstvu toga ljudskog čina je mjesto gdje treba da se postave biološki uvjeti rađanja. Nikada nije u tome dozvoljeno odijeliti ta dva vidika da se pozitivno isključi bilo nakana rađanja, bilo bračni odnošaj.«⁴⁹

4. *Ukoliko se radi o umjetnoj pomoći da se bolje izvrši naravan ženidbeni čin ili da se pomogne samom prodiranju sjemena*, »Pijo XII je razboritom formulacijom ostavio otvorena vrata za daljnji razvitak problema« — ističe B. Häring.⁵⁰ Papa kaže: »Nije ipak nužno zabranjena upotreba nekih umjetnih sredstava određenih jedino bilo da se olakša naravan čin, bilo da se pomogne da naravno izvršen čin uzmogne normalno postići svoju svrhu.«⁵¹

5. *A što je s oplodnjom izvan majčine utrobe?* U epruveti, u staklenoj posudi (»in vitro«)? Ima petnaestak godina kako je taj problem uzvitalo ne malu prašinu. Neki su, naime, znanstvenici uspjeli s umjetnom oplodnjom »u epruveti«, odnosno u specijalnoj staklenoj posudi. Senzacionalnu vijest je donio *Life* 19. listopada 1953. Američki biolog L. Shertles, docent na sveučilištu u Kolumbiji, spojio je žensko jajašce s muškim spermijem izvan majčine utrobe (*extra uterum*), i taj je spoj, kako je pokazao proces dijeljenja stanica, živio punih 50 sati.⁵²

Poznatiji je eksperiment talijanskog liječnika Danijela Petruccija u Bologni godine 1961. On je konstruirao specijalnu staklenu posudu koju je ispunio tekućinom amnija noseće žene. Temperatura je u posudi bila

⁴⁸ Na ist. mj., 560.

⁴⁹ AAS 48 (1956), 470.

⁵⁰ HÄRING, nav. dj., str. 434.

⁵¹ AAS 41 (1949), 560. O umjetnoj pomoći naravne inseminacije usp. J. FUCHS, nav. dj., str. 134—135, koji recenzira mišljenja Fürcha, Gemellia, Merkelbacha i drugih.

⁵² J. ENDRES, *De esse humano* (skripta), Roma (bez oznake god.) Pontif. Univ. Lat., Accad. Alfonsiana, str. 43—44.

ista kao i u utrobi, tj. 36⁰ C. U tu tekućinu stavio je jajašce, kome je, pošto je stiglo do odgovarajućeg stadija razvitka, pridružio muški spermij. U toj se tekućini razvijalo oplodeno jajašce (embrio) čitavih 29 dana, dok je on u nju trajno dovodio svježi kisik. Nakon toga je Petrucci uništio tu živu supstanciju, koju sam nije smatrao čovjekom. »Oplodeno jajašce nije 'baby' [...], nije ništa drugo nego živa materija. Ako je embrio od 29 dana bio *monstrum*, to je zbog toga što mu je bila potrebna majčina utroba da postane definitivan organizam.«⁵³

O predmetu je progovorio isti Pijo XII u alokuciji od 19. svibnja 1956. i među ostalim rekao: »Što se tiče pokušaja umjetne ljudske oplodnje 'in vitro' (u staklenoj posudi) ovdje je dovoljno kazati da je treba odbaciti kao nečudorednu i apsolutno nedozvoljenu.«⁵⁴

6. *Postoje eksperimenti i u tom smislu da se oplodeno jajašce žene transplantira u utrobu druge žene.* Svrha je tog eksperimenta da dođe do poroda žena koja sama uvijek doživljava abortuse. Slučaj nije isti kao umjetna oplodnja, jer je ovdje oplodnja ženidbenim naravnim putem. Možda je i manja moralna poteškoća da se oplodeno jajašce (tj. za ljudski život) prenese u takve okolnosti gdje će moći uspješnije živjeti, slično kao što nije uvijek nedopušten ni prerani porođaj (partus praematurus). Fuchs, koji analizira taj slučaj, vidi poteškoću u utrobi generativne sposobnosti druge žene, budući da je ta upotreba u rečenom slučaju ekskluzivno biološka, iako se poduzima u najboljoj nakani. Ovdje bi se teško mogla izvesti usporedba s djetetom koje doji druga mati. Dojenje djeteta vlastitim mlijekom tek drugotno (accidentaliter) slijedi naravnu moć rađanja.⁵⁵

Zaključna riječ

Ovom studijom željeli smo našu javnost opširnije upoznati s moralnim vidikom pitanja umjetne ljudske oplodnje. Povod nam je bio navedeni članak u najraširenijem našem tjedniku. Smatramo da smo stvar dovoljno osvijetlili i tako uz ono što je o predmetu već pisao prof. o. dr Karlo Nola izvršili zadatak za naše jezično područje.⁵⁶

Iznesenu i razloženu nauku, osim navedenih vodećih suvremenih moralista, možemo reći, uz sitne razlike, zastupaju redom svi moralisti:

---

⁵³ Prema intervjuu publiciranom u *Gazette de Lausanne* od 20. 1. 1961, u cit. J. ENDRES, nav. dj., str. 44. Što se tiče dopustivosti eksperimenta usp. A. PEREGO, *Implicazioni morali della produzione della vita umana «in vitro»*, u *Aquinas* 4 (1961), 170—193; N. LUYTEN, *Befruchtung in der Retorte*, u *Echo der Zeit* od 23. 8. 1961; G. PERICO, nav. dj., str. 59—61; isti, *La fecondazione in vitro della cellula umana*, u *Aggiornamenti Sociali*, marzo 1961, str. 129 sl; A. PEREGO, *La fecondazione umana in vitro e la sua problematica morale e teologica*, Brescia 1964.

⁵⁴ AAS 48 (1956), 471.

⁵⁵ J. FUCHS, nav. dj., str. 135—136.

⁵⁶ K. NOLA, *De sexto... Moralne pouke za svećenike*, Makarska, Izd. Franjevačka visoka bogoslovna škola, 1963, str. 99—102.

od Mausbacha — Ermeckea, Stelzenbergera, Palazzinija, Millera, Hörmanna, Forda, Kelleya, do Van Kola, Häringa u raznim djelima, Kippleya i Endresa.⁷⁵

To je, uostalom, konstantna nauka Crkve: od deklaracije sv. Oficija 24. ožujka 1897⁵⁸, pa do istupa Pija XI i Pija XII, koji je o tom predmetu govorio četiri puta (29. rujna 1949, 29. listopada 1951, 19. svibnja 1956. i 12. rujna 1958)⁵⁹. Uključno je o stvari progovorio i Ivan XXIII u magistralnoj enciklici *Mater et magistra*, kad aludira na zlouporabu seksualnog područja u bračnom životu: »Bog u svojoj providnosti daje ljudima na raspolaganje sredstva da dostojno riješe razna i delikatna pitanja što se tiče transmisije života, ali ista pitanja mogu postati teža za rješavanje ili uopće mogu postati nerješiva, kad ljudi zastranjenog uma i zlobne volje upotrebljavaju ta sredstva protiv razuma ili protiv njihove socijalne naravi i protiv planova Providnosti.«⁶⁰ Slično bismo kazali za Koncil u 51. broju *Gaudium et spes*: »Kad se radi o uskladivanju bračne ljubavi s odgovornim prenošenjem života, moralnost postupka ne ovisi samo o iskrenoj nakani i o ocjeni motiva nego je treba odrediti prema objektivnim kriterijima, koji se temelje na samoj naravi osobe i njezinih čina, kriterijima koji, u okviru iskrene ljubavi, poštuju potpuni smisao uzajamnog darivanja i rađanja koje odgovara čovjeku.« U tu svrhu je vrijedno pomno promeditirati također iz enciklike Pavla VI *Humanae vitae* točku 3, 7 — 14, i ostala mjesta koja aludiraju na uzvišenost poziva bračnih drugova, odnosno korelativne izjave raznih biskupskih konferencija svijeta.⁶¹

Time je jasno da je umjetna inseminacija u sebi težak prekršaj, pa ako i ne kontrahira možda *speciem adulterii*, odnosno *fornicationis*, tj. ako i ne bi bio grijeh »protiv čistoće, sigurno je protiv pravednosti, jer se čovjek na taj način služi dobrima braka (u koja supruzi nemaju neomeđeno pravo raspolaganja) protiv kontrakta.«⁶² Nadalje postoji uvijek

⁵⁷ J. MAUSBACH — G. ERMECKE, *Katholische Moraltheologie*, III, ed. 9, Münster Westfalen 1953, str. 117—118; J. STELZENBERGER, *Moraltheologie, Die Sittlichkeitslehre der Königsherrschaft Gottes*, ed. 2, Paderborn 1965, str. 245; P. PALAZZINI, *Fecondazione artificiale*, u *Dizionario di Teologia morale*, ed. 3, Roma, Studium, 1961, str. 575—577; J. MILLER, nav. dj., 104—105; K. HÖRMANN, *Lexikon der christlichen Moral*, Innsbruck — Wien — München, Tyrolia, 1969, 734—736; J. FORD, *Current Theology*, u *Theol. Studies*, v. 5, (1944 — br. 4), str. 513 sl.; G. KELLY, *Medico-moral Problems*, Saint-Louis 1957, str. 238 sl.; A. VAN KOL, *Theologia moralis*, I, Barcelona, Herder, 1968, n. 480; B. HÄRING, *Ehe in dieser Zeit*, Salzburg, O. Müller Verl., 1960, str. 351, i drugdje; J. KIPPLEY, *Covenant, Christ and Contraception*, New York, Alba Hause, 1970; J. ENDRES, nav. dj., 43—44.

⁵⁸ AAS (1896/1897), 704.

⁵⁹ AAS 41 (1949), 559—561; AAS 43 (1951), 850; AAS 48 (1956), 470—471; AAS 50 (1958) 773.

⁶⁰ AAS 53 (1961), 448, a nešto prije (str. 447) kaže isti IVAN XXIII: »Ljudski je život svet, od svoga prvog početka povezan je s Božjom stvoriteljskom moći. Vrijedajući ovc zakone života, vrijeda se Božje Veličanstvo, a ujedno se degradira samog sebe i ljudsku narav, a oslabljuje se i zajednica kojoj se pripada.« Usp. prijevod I. VELNIČA (ciklostilom), Pazin 1962, str. 30, i cit. u tekstu str. 31.

⁶¹ Usp. *Humanae vitae e Magistero episcopale*, cura di L. SANDRI, Bologna, Ed. Dehoniane, 1969, korelativna mjesta od br. 3357—3358, 3366—3388.

⁶² NOLDIN — SCHMITT — HEINZEL, nav. dj., n. 77, 4.

opasnost incesta, ukoliko mnoga djeca ne znaju za svoje podrijetlo, a mogu biti djeca jednog oca. Taj način nije rješenje ni pitanja neplodnosti, odnosno impotencije. Mnogo je normalnije da supruzi, ako nemaju mogućnosti da dobiju dijete, pozakone tuđe dijete. Nadalje, nije bez razloga pitanje: što ako dijete, ako djeca saznaju za svoje podrijetlo? A to je jedva moguće sakriti. Itd.

I zato »ne samo katolici nego također mnogi izvan Katoličke Crkve, bilo kršćani bilo drugi, tu praksu, koja se danas sve više upotrebljava, potpuno zabacuju (*omnino damnant*). Smijemo se nadati da će s vremenom i drugi početi isto osjećati, potaknuti — ako ne moralnim razlozima — bar psihološkim, sociološkim, medicinskim i pravničkim. Civilno bi pravo trebalo isključiti (*excludere deberet*) inseminaciju o kojoj se ovdje radi.«⁶⁶

Nema sumnje da u tom pravcu predstoji još velik put istraživanja spomenutim znanostima: psihologiji, sociologiji, medicini, pravu, biologiji i drugima, koje bi svojom lojalnošću, otvorenošću i jasnoćom uistinu znanstvenih dokaza izvrsno odigrale svoju ulogu da i na tom području pruže očitije elemente za onaj globalni dokaz da se vjera ne protivi modernoj znanosti. Ako je, naime, istina jedna, onda se neminovno moramo kad-tad svi zajedno naći u zagrljaju te Istine.

---

⁶⁶ VAN KOL, nav. dj., n. 480, 2a.